
ПРОГЛАД

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 1, 2018 (год. XXVII), ISSN 2367-8585

*Маргрета Григорова*¹

ГЕОРГИ ИНГИЛИЗОВ И БЪЛГАРСКАТА МАРИНИСТИКА²

Margreta Grigорова

GEORGI INGILIZOV AND BULGARIAN MARITIME FICTION

The paper presents maritime writer Georgi Ingilizov's (1955–2018) concepts, ideas and initiatives (editorial activity, filmography) related to the status of Bulgarian maritime fiction and its place in Bulgarian literature. The paper also traces the maritime writer's creative path and addresses the main aspects of his maritime prose related to sailors' values and problems. The text corresponds to an interview with the author, published in this issue.

Keywords: *Bulgarian maritime fiction, Georgi Ingilizov, Varban Stamatov, sea, literature.*

Статията представя концепциите, идеите и инициативите (редакторска дейност, филмография) на марииниста Георги Ингилизов (1955–2018), свързани със състоянието на българската мариинистика и нейното място в българската литература. Проследен е творческият път на марииниста и са разгледани основни аспекти на неговата морска проза, свързани с моряшките ценности и проблеми. Текстът кореспондира с интервюто с този автор, представено в едноименната рубрика на настоящия брой.

Ключови думи: *българска мариинистика, Георги Ингилизов, Върбан Стаматов, море, литература.*

„Защо нямаме и дали наистина нямаме българска мариинистика“?

Така звучи финалът на един от разказите в първия сборник на Георги Ингилизов „Добър ден, тъга!“ под редакцията на Боян Биолчев, а заглавието на същия разказ съдържа само първата част на въпроса: „Защо нямаме българска мариинистика“ (Ингилизов 1992: 23). В него много ясно личи как гласът на автора се вплита в дискусиите за родната морска проза. В началото тече кратък разговор между „именит белетрист“ и „мастит критик“ с тон на отегчение и укор заради повърхностно писане към мариинистите. Третият участник в разговора е нараторът на този „разказ в разказа“. Той е огорчен и подразнен, но се замисля по въпроса, отваря старите си бележници и изважда оттам една и съща забавна история на млад водолаз, представена по пет различни начина, така че да зададе въпроса как се пишат морски истории и кой може да се нарече мариинист. Оттук нататък разказът се осъществява като упражнение по творческо писане (по подобен модел е писан и „Хороскоп“³) и е предаден от гледната точка на самата история, на известен писател (чиято връзка с морето е само вилата му в Балчик), на журналист (командирован на кораб за три месеца, два от които лежи болен от морска болест), на водолаза Мишо (който разказва собствената си история) и на автора, предал я „така, както я видях аз“. Очевидно е отхвърлянето на външното, непрофесионалното и повърхностно екзотичното отношение към морето от страна на хора, които не са същински свързани с него. Не по-малко видим е

¹ **Маргрета Григорова** (Margreta Grigорова) – дн, професор в катедра „Славистика“ на Филологическия факултет във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, m.grigорова@ts.uni-vt.bg

² Статията се опира на разговорите и кореспонденцията ми с Георги Ингилизов през декември–януари 2017/2018 г. (Ингилизов, Григорова 2018b). Част от тях е вече публикувана (Ингилизов, Григорова 2018a). За съжаление диалогът ми с този интересен човек и писател бе неочаквано и безвъзвратно прекъснат – Георги Ингилизов почина на 3 февруари 2018 г.

³ С него Ингилизов доказва, че може да пише като Христо Карастоянов (Ингилизов 1992: 131–135).

тук и свидетелският принцип, който по-късно Ингилизов обявява за мото на цялостното си творчество: „Пиши за това, което виждаш!“. По думите му то е взето от стар корабен дневник на английски моряк от XVI век. (Ингилизов, Григорова 2018b).

Забавният, носещ играта на писането разказ за чудноватата история на Мишо и баснословно богатата красавица от ЮАР, е само един от многото начини, по които роденият в Бургас писател моряк казва думата си за българската морска проза. Повечето от разказите му посвещават в тъжни моряшки съдби, защото – както сам той твърдеше – само такива е видял (Пак там).

Георги Ингилизов не просто участва в дискусиата за българската маринистика, а се бори за статута ѝ. Той я превръща в своя кауза и мисия, която обгръща както света на морската му проза, така и дългогодишната му работа като редактор на маринистична периодика, журналист, сценарист на документални филми и общественик. Как я защитава в споменатите посоки, можем да видим, като се запознаем по-отблизо с неговите идеи и замисли, с неговия творчески път, със света на морето и морските хора в разказите му. В такава последователност ще бъде построено и нашето изложение.

Каузата

По ред причини през второто десетилетие на XX век българската маринистика продължава да бъде полувидима и дори отхвърлена от канона на българската литература. Тя няма достойно място и критиката не я забелязва достатъчно – така мислеше Ингилизов, един от тримата съставители (заедно с Върбан Стаматов и Никола Радев) на първата българска антология с маринистична проза (Стаматов, Радев, Ингилизов: 2002). Подготвяше неин втори том, в който щяха да влязат както автори от предишната генерация, така и нови, по-млади, някои от които бяха последните му открития: Марта Радева, Владислав Вачков, Николай Хашъмов, Събин Майноловски, Валентин Попов. Мечтаеше да създаде и морско издателство, което да издава и български морски автори (повтаряше, че варненското „Георги Бакалов“ е издавало само чужди). Току-що беше получил от сина им Ален архива на Върбан Стаматов и Севда Севан и внимателно го проучваше. Казваше, че открива много ценни неща в него. Чувстваше се продължител на каузата на Стаматов (Ингилизов, Григорова 2018a: 11).

„Сега се занимавам с друг тип маринистика. Интересува ме човекът, отхвърлен от морето, който се прибира на сушата. Все по-убеден съм, че Върбан Стаматов е бил прав – българинът има проблеми с морето“ – споделяше той (Ингилизов, Григорова 2018b). Концепцията за маринистика му беше завещана от флагмана на българската морска проза Стаматов, негов почитан учител в писането, приятел и сродна душа. Следях развитието ѝ, видях я ясно огласена в поредица статии на страниците на първите броеве на сп. „Морски сговор“ през 20-те години на XX век (Вж. Григорова 2017: 119–120). Тя служеше с възрожденския си императив на успешната организация „Български народен морски сговор“, представена в приносната книга на Радка Пенчева „Морето на българина. Морски етюди в българската литература 1924–1944“ (Пенчева 2016: 9–36). Проследяването на този период показва, че самокритиката и най-вече предприетите сериозни действия водят до преоткриване и овладяване на морето в общественото ни и културно развитие. Въпреки успехите в мореплавателското дело на България в периода от 60-те до 80-те години на XX век тази концепция отново се възражда у най-плодовития ни и осъзнат маринист Върбан Стаматов и го води до всеотдайно проучване на историческата ни, народопсихологическа и културна връзка с морето, плод на което е преди всичко книгата „В мъглата. Българинът и морето“ (Стаматов 1992). Идеите на концепцията прозвучават и в автобиографичната му книга „Заложник и беглец заникъде“ (Стаматов 1997), а най-ранното им проявление виждаме в „Писма от морето“ (Стаматов 1973). Като програмен текст, който най-силно изразява творческата му връзка с морето, може да се приеме есето „Океанът“, публикувано както в автобиографичната му книга, така и в антологията „Българска маринистика“ (Стаматов 1997: 328–386; Стаматов, Радев, Ингилизов 2002: 69–130).

Ингилизов пише за болките на Стаматов в книгата си „Морето е тяхното мастило. Моите срещи с писатели маринисти“:

Болните му теми бяха няколко: защо нямаме нито един българин прочут мореплавател, защо българите не са участвали във Великите географски открития, защо нямаме историческо доказателство, че българинът поне се е опитал да покори световния океан. По разработката на

тази тема мисля, че беше най-добрият изследовател в България, беше преровил всички световни източници, за да търси и намери макар и най-малка българска следа. Дори в библиотеката на Гринуич изчел стотици страници (...). „Как исках да намеря поне един мореплавател, участник в експедиция или поне обикновен пират с български корен, Жоре – казваше ми той. – Не успях, просто няма такъв“ (Ингилизов 2016: 23).

Стаматов събира огромен доказателствен материал за връзката ни с морето, за заслугите на отделни личности, но въпреки всичко доминира неудовлетворението и самокритичността.

Разговорите с Георги Ингилизов се случиха точно в момента, когато мислех концепцията за българския проблем с морето за преодоляна. Подозирах, че може да бъде определена като комплекс, но такъв, който води към механизми на оспорване (и няма как да не е така). Бях убедена, че е натрупан голям творчески капитал, който започва оптимистично да я опровергава: към него спадаха книгите на близо 20 стойностни български маринисти от втората половина на ХХ век и началото на настоящия, от които половината образуват авангард: Върбан Стаматов, Борис Априлов, Никола Радев, Цветан Минков, Моряка, Славчо Чернишев, Тодор Велчев, Коруев, Емил Марков, Атанас Стойчев. Заслужава внимание и категорията на моряците, които постепенно се превръщат в писатели, като например Чони Чонев, Васил Дачев, Васил Вълчанов. Появиха се значещи книги и сборници, посветени на маринистиката. Освен спомената книга на Радка Пенчева, откроява се панорамното изследване „Морето в българската периодика XIX–XX век“ на Георги Н. Николов (подобно на Ингилизов роден в Бургас и завършил българска филология във Великотърновския университет).

Но, от друга страна, е вярно, че липсва по-ярко конституиране, както и крупно изследване за периода след 1945 г. и най-вече от 60-те години до днес. Няма и стабилна историческа и идейна концепция за присъствието на маринистиката в българската литература след Втората световна война. Морската тема се среща най-често в периодиката (интервюта, статии, отзиви) и в морските конкурси. Проявява се също и в сборници и отделни публикации, посветени на маринистите и присъствието на морето в българската литература. Такъв е например инициираният от Сава Василев (също свързан с морето) сборник в памет на варненския писател Атанас Липчев (Василев, Дюлгеров 2012). Водеща продължава да бъде периодиката. Продължава издаването на националното литературно списание „Море“, част от чиято история се свързва и с редакторската дейност на Георги Ингилизов. Действа варненска издателска къща „Морски свят“, която издава и едноименно списание. Провеждат се ежегодни конкурси в морските градове. Морското образование в техникумите и висшите училища Варна и Бургас продължава да влияе върху преценките за ролята на морето.

Очевидно Ингилизов с право имаше предвид влизането на маринистиката в канона на българската литература и смяташе, че за нейния развой след 1945 г. трябва да се направи солидна литературоведска книга. Явно, не бяха достатъчни единичните статии, студии, интервюта и рецензии. Беше изпълнен с грижа, но и с идеи за статута на морската ни проза и връзката ѝ с морското развитие на България.

В служба на тези идеи се появи цитираната по-горе книга „Морето е тяхното мастило. Моите срещи с писатели маринисти“ (2016) със спомени за Върбан Стаматов, Севда Севан, Никола Радев, Борис Априлов, Емил Марков, Славчо Чернишев, Цветан Минков, Атанас Стойчев и Петър Казаларски. С предговор от Никола Радев и послеслов от Митко Новков тази книга не само създава галерия от образи на споменатите маринисти, но и носи „великото опровержение“: „И някак си, след като ги прочетем, дълбоко започваме да се съмняваме в този наш нашенец, който бил забил поглед в земята и не го вдигал към чергата на двата сини хоризонта, където се сливат море и небе.“ (Новков 2016: 108).

Може би най-голямата болка на Георги Ингилизов бе свързана с краха на „Океански риболов“ през 90-те, с чиито траулери бе пътувал. Тази болка отеква в повестта му „Кръчмата „Трите кратунки“ (от сборника „Лунни морета“), в която група моряци изстрадат края на риболовния флот. Без да могат нищо да направят за неговото спасение, премислят из дъно разбития си живот и поемат по нов път, съгласуван с идеите на съществуването им. Както отбелязва Митко Новков, това е най-трагичната книга от историко-маринистичния цикъл сборници на Георги Ингилизов. А Христо Карастоянов я определя като митичен кръг, опи(а)сващ морето и българина наред него:

Можем дори да кажем, че за него разбитата марина е метафора на разбитата родина, знак и символ на разградения двор, който България беше (миналото време на глагола тук е все още

под въпрос) в разстояние на кажи-речи десетина години. (...) Ядосана съвременна история за убийството на една българска морска гордост.“ (Новков 1997: 23)

На тази болка са посветени и сценариите на поредицата от документални филми с режисьор Георги Дюлгеров: „Сол в задника – трън в петата“, „Три неща“, „Помполитите – преди и след“, „Лозето“. На рибарското селище в Бургас е посветил и сценария на филма „Знаеш ли, бедни ми рибарю“ с художествен ръководител Георги Дюлгеров, който пише:

На тазгодишния фестивал⁴ показахме документалния филм „Знаеш ли, бедни ми рибарю“ с режисьор и оператор Христо Димитров-Хиндо и сценарист Георги Ингилизов. След прожекцията залата, препълнена с хора, се изправи на крака и дълго, искрено ги аплодира. Филмът бе важен за бургазлии. В него се разнища историята и проблематиката на Рибарското селище край Ченгене скеле. Възникнало спонтанно и незаконно на морския бряг, това поселение от дълги години се мъчи да оцелее, въпреки административните забрани, въпреки неколкостранни опити за събаряне на къщи... Мъчех се да проумея кое накара зрителите да се развълнуват до сълзи. Отговорът ми е прост: филмът има душа (Дюлгеров 2015).

Във филмите сценаристът и режисьорът са оставили да се леят пред обектива автентичните разкази и размисли на моряци от „Океански риболов“, на хората от рибарското селище.

Ингилизов не можеше да се примири с факта, че заедно със загубата на „Океански риболов“ сме изгубили световна позиция: България благодарение на успехите на този флот е била в челната петорка на морските риболовни държави. Разказваше за моряшката съпротива срещу станалото. Явно тази болезнена тема е била споделена с приятелите маринисти. В спомена си за Стаматов пише колко разпалено са говорили за това:

За „Океански риболов“, за умишления му фалит и пладнешко разграбване не можеше да говори спокойно. Лицето му се изпълваше с кръв, ставаше прав и говореше толкова разпалено, че наистина се страхувах да не получи удар. Понякога трескаво грабваше лист и молив и започваше да пресмята – толкова траулера по толкова улов на рейс, два рейса годишно... Ами базите, ами рибата в Конго, ами рибата в Лас Палмас? Наричаше океанската ни флотилия „Империята океанска“, за умишленото съсипване казваше, че е най-непростимата държавническа грешка на последните десетилетия! И отново, и отново доказваше колко печеливша беше тази империя и колко голям трън в задника е била за Запада!“ (Ингилизов 2016: 24).

Разпада на „Океански риболов“ Ингилизов свързваше и с други загуби или поражения – смъртта на водещи маринисти, замирането на издателства и издания. За това споделено пише Никола Радев в предговора си към „Морето е тяхното мастило“:

Повече от половината от тези маринисти (т.е. включените в антологията – М.Г.) си отидоха от този свят, книгите им не се преиздават, имената им вече се забравиха. Преди имаше и седмичен вестник „Маяк“, списание „Морски свят“, държавно издателство във Варна... имаше и паракорпус „Български морски флот“ и над 120 кораба в Световния океан, имаше риболовен и танкерен флот с още толкова корита, на чиито палуби си изкарваха хляба над 25 000 морски труженици, а зад тях семействата им – над 150 000 души, които ги мислеха и ги чакаха на брега. Отделно имаше военен флот с дивизионни стражеви кораби, подводници, торпедни и ракетни катери. България, лелейки многовековната си мечта, най-после бе станала мощна морска държава. (...) Още се помни как Бургаският и Варненският залив бяха задръстени от кораби (...) Сега и двата залива са празни (Радев 2016: 6).

Въоръжен с подобна статистика говореше и Ингилизов, за да изрази болката и гнева си от разрушението. Развитието на литературата за морето той разглежда в две фази. Според него първата фаза е зараждането на българската маринистика след 1944 г., свързано със създаването на флота и неговия престиж, когато се утвърждава поколението на автори като Върбан Стаматов, Никола Радев, Емил Марков, Константин Площакков, Славчо Чернишев, Коста Радев. Те изразяват „осъзнатия възторг“, че България е станала морска сила. Следващата фаза е фазата на „агонията“ на (не само риболовния) флот, която намира също така силен израз в прозата на Атанас Стойчев, Цветан Минков и в неговата

⁴ Става дума за „София филм фест на брега“, основан през 2002 г. от Георги Ингилизов и съпругата му – кинокритикът Йорданка Ингилизова, към организацията, на който се присъединяват и дъщерите им Александра и Кристина.

собствена. Допускаше, че усилията за издигане на статута на българската маринистика и видимостта на въпросите, които поставя, могат да повлияят върху възнеждането на мореплаването (Вж. Ингилизов 2018b).

През юбилейната за Български морски флот 2017 година четем добри новини за преодоляването на кризата. Осем години след приватизацията вече са закупени нови кораби, разработени са проекти за модернизация на флота. Може би е дошло ново градивно време. За съжаление, Ингилизов си отиде, преди да успее да попитам какво мисли за това. Но мисля, че отново щеше да бъде критичен.

За автора – биографично

За да разберем още по-добре каузата, ще трябва да проследим и пътя на мариниста.

Георги Ингилизов принадлежи към категорията на маринистите моряци. Образованието му, както и дългогодишната му работа на редактор, журналист, сценарист, обвързва моряшката подготовка и филологията. Роден е и израсъл в Бургас, „на 100 метра от морето“, той като дете играе на морския бряг през всички сезони, а в юношеските си години замисля бягство по море, като морското вълче от едноименния роман на Джек Лондон; за пояс щели да му служат четири велосипедни гуми. (Подобен сюжет разработва във филма „Знакът на L“ неговият съгражданин, режисьорът Киран Коларов, на когото Ингилизов разказвал за намеренията си.) Първият публикуван разказ⁵ описва нещастията, които следват убийството на женски делфин майка. „Делфиноубийството е човекоубийство. Делфинът е „човекът“ сред морските същества“ – казваше авторът. И си спомняше как преди години плавали с яхта заедно с Върбан Стаматов след стада от делфини, омагьосани и щастливи. Делфините оставят незаличима следа в него. Може би като водачи.

Средното си образование Ингилизов завършва в Морския техникум в Бургас, с професионален профил „Моторист“. През последната година участва в два дълги рейса на океански траулер, които завинаги оставят отпечатък в съзнанието му. Тогава преживява и първия си „културен шок“, но в положителна посока – озовава се в Лас Палмас, където обстановката е шестзвездна и надвишава очакванията. Това са бохемски млади години. Този пристанищен град оставя дияра в творчеството му. Там протича и една първа любов. По-късно писмата с красивата испанка са „заловени“ и наказани с комсомолско мъмрене. Следва казармата, от най-тежката. С отвращение си спомня как е трябвало да стрелят по човешки фигури от желатин и как униформа № 5 го е стягала.

Филологическото си образование завършва във Великотърновския университет (по разпределение), където според признанията му започва истински да разбира литературата и творческото писане. Обича часовете по западноевропейска, руска и славянски литератури, любими преподаватели са Николай Звезданов, Гено Генов, Николай Даскалов, Иван Радев (който по-късно редактира втория му сборник). Печата текстове в студентското вестниче. Има идея да прекъсне следването си и да плава по море. Не го прави. Завършва образованието си и защитава дипломна работа на тема „Любовното чувство в романа „Морски труженици“ на Виктор Юго“. Както личи и от заглавието, отново е важна връзката с морето. Във ВТУ се запознава с бъдещата си съпруга Йорданка Ингилизова – кинокритик, журналист и негов творчески съратник.

След дипломирането Ингилизов работи първо като библиотекар. От 1982 г. започва дългосрочната му работа като журналист, редактор и главен редактор на бургаските в. „Черноморски фронт“ (днес „Черноморски фар“) и алманаха „Море“. Бил е и главен редактор на хумористичното списание за деца „Веселушко“. Той е измежду най-награждаваните български маринисти – печелил е близо 15 награди в национални и международни конкурси, превеждан е на руски, полски, френски⁶, турски. Последните му отличия от 2017 г. са Първа награда на община Варна за маринистика в националния конкурс „Дияра в морето“ (за разказите „Пълнолуние“ и „За зло си роден, любими мой“) и Специалната награда „Върбан Стаматов“ за цялостен принос в маринистиката от сдружение „Лумен“ и община Ахтопол.

Белетристичното творчество на Ингилизов не е обемно, но знаем, че критерият за обем е нещо много относително, когато оценяваме литературен принос. Издал е три книги с разкази все под редакция на сериозни редактори: *Добър ден, тъга!* (1992, ред. Боян Биолчев), *Уиски с цвят на нощ* (1993 ред.

⁵ Публ. в „Черноморски фронт“, по-късно преименуван на „Черноморски фар“.

⁶ През 1998 г. в брой 2 на ‘Revue Periodique’ – списанието на Френско-българския културен център в Париж с главен редактор г-жа Юлия Кръстева, е публикуван разказът на Георги Ингилизов „Гилогината“ и може би той е „онази мъничка лястовица, предвещаваща настъпваща пролет за българската маринистика“ (срв. Новков 1998).

Иван Радев), *Лунни морета* (1997, ред. Върбан Стаматов). Публикувал е много в периодиката. Литературоведска ценност е книгата му „Животът – част първа“ – литературна анкета с Христо Карастоянов (2008, ред. Димитър Томов). За книгите му са писали ласкави рецензии Върбан Стаматов, Христо Карастоянов, Боян Биолчев, Митко Новков, Атанас Стойчев, Никола Инджов⁷ и други.

Особено важно по отношение на маринистиката е общението му с Върбан Стаматов. Срещат се през 1997 г. на път за Солун, който тогава е европейска столица на културата. Там протичат и първите им безкрайни разговори, бързо преминали в безценно приятелство. То разширява пределите на краткото време, което имат (до смъртта на Стаматов през 1998 г.). Ингилизов понася неговите справедливи оценки, приема „чепатия“ му характер, но скоро дочаква поощрения и положителни отзиви. Стаматов е негов учител по творческо писане и както отбелязахме, редактор на третия му сборник с разкази *Лунни морета*. Едни от най-важните му уроци се отнасят до точността на изказа, предпазването от излишни думи, особено от епитети. „Няма нужда да казваш „малко градче“ – спомня си той един от примерите на този редакторски урок. – Щом е градче, значи е малко“. Водят безкрайни разговори по морски теми, за любими автори, измежду които са Конецки, Санин, Мелвил, Конрад, Жоржи Амаду.

Работата на Ингилизов като редактор и журналист (в това число немалкото му плавания), както и участията в журита на конкурси с морска тематика, му дават огромен материал, част от който остава в така наречената Синя тетрадка. Все повече се сраства с живота на морските хора и се чувства един от тях. Всички свои разкази определя като писани по действителни случаи, някои от които са станали пред очите му, други са му разказани (вторите придобиват все по-важно значение за него). Неговите същински герои са моряците и рибарите. Това е решаващо както за филмите му, така и за характера на прозата му, предопределена от живата връзка с морето.

Морето – дар и клеймо. За морската проза на Георги Ингилизов

Маринистиката се води преди всичко от ценности и гледни точки, насочени от морето към сушата. Морските писатели, както и техните автопроективни герои, са носители на морска идентичност „по рождение“ и на формирана от морето ценностна система независимо от това къде са родени. Ингилизов пише разказите и новелите си от позицията на моряка или на рибаря, който е „два пъти моряк“, както се изразява боцманът от „Кръчмата „Трите картунки“, но може и да си навлече гнева на морето. Морският човек познава морето „отвътре“, а не откъм плажа, и сякаш е рожба на специфична демиургия с духа и материята на морето. Приляга му, както при боцмана от посочената по-горе творба, да каже в пристъп на моряшка мъка, че е произлязъл от делфин, че се е родил в морето и там иска да бъде погребан (Ингилизов 1997: 77).

Морският човек принадлежи на морето, но то се оказва за него и дар, и клеймо. Да избереш морето, това означава да си венчан за него, да тръгнеш по синия път или синята пътека, както се изразява героят от „Лунни морета“, чийто син също е станал моряк (Ингилизов 1997: 12). Но синият път може да се окаже и омагьосан кръг, а морякът – частица от вечния Ахасфер (срв. „Кръчмата „Трите картунки“). И все пак в опозицията суша–море въпреки притегателната сила на сушата и въпреки морското клеймо доминира морето: „...ако има прераждане, би искал отново да се прероди в моряк...“ – мисли със странна упоритост боцманът след всички горчиви равносметки (Ингилизов 1997: 77).

В нашите разговори Ингилизов наблягаше често на това, че светът на морето е друг, с други етични категории, че там по-добре разбираме какво е смелост и чест, че думата тежи на мястото си

⁷ Творчеството на Ингилизов е изобилно рецензирано. От цитираните автори могат да бъдат посочени следните рецензии в пресата: Инджов, Х. Един от малцината съвременни писатели-маринисти. // Тракия, 1, 13.01.1994; Карастоянов, К. Корабът като място за среща на човек с човека. // Литературен вестник, 9, 15.10.1996 г; Карастоянов, К. Корабът като място и неговата липса на литературния пазар. // Култура, 45, 14.11.1997. – // http://www.kultura.bg/media/my_html/2004/kara.htm; Стаматов, В. Израстването на разказвача // Море, 9–10, 1998; Новков, М. Море на разбитите сърца. // Култура, 47 (2056), 27.11.1998. – http://www.kultura.bg/media/my_html/2056/c_novk.htm Карастоянов, Х. Морето, суровият наставник // Литературен форум, 33, 27.10.–02.11.1998; Биолчев, Б. Темата за морето в два пласта. // Пулс, 12, 22.03.1998; Стойчев, А. Какво означава да видиш морето отвътре // Черноморие, 282 (2736), 2000.

и придобива истинското си значение, че действието трябва да бъде винаги навременно, а отговорността пред другите – голяма, че моряшкият труд е тежък (каквото е и риболовът, описван от Ингилизов в разкази и филми). Но същевременно другостта, особено в късните му творби, минава под знака на клеймото и от привилегия може да се превърне в проклятие.

Измежду етичните ценности на моряшкия живот важно място заемат усилието и трудът – те са част от героичната страна на занаята. Да пътуваш на кораба, без да работиш истински, означава да си „куфар“ – така наричат и „помполитите“, т.е., назначените като помощник-капитани политически лица по време на соцрежима (вж. филма „Помполитите“). „Работата на капитана е робски, всепоглъщащ труд, който не ти оставя много време да мислиш и да си правиш философски гатанки – казва капитанът от разказа „Лунни морета“ (Ингилизов 1997: 12). Героят с прякор Гилотината от едноименния разказ казва за моряшкия живот, който го е направил друг човек: „От брега като го гледаш – от хубав похубав – пристанища, валута, барове, красиви жени. А то – работа, работа и пак работа“ (Ингилизов 1993: 30). И още: „Човек, почувствал тази вода под себе си и тези пространства, не може да бъде дребнав (...)“ (Ингилизов 1993: 30).

Достойнството и силата на морския човек виждаме в реквиемния разказ „Салуд, мучачос!“, посветен с почит и любов на боцман, загинал по време на инцидент на кораба:

Ти беше майката на кораба. Не капитанът, не някой друг, а ти! При теб се учехме на морския занаят, при теб се учехме как се мре за приятелството и дадената дума и да нехаем за смъртта.

Ти ни научи да презираме смъртта и да уважаваме хората. Да връзваме онези двойни шкотови възли, измислени от финикийците, които никаква сила не може да развърже (Ингилизов 1997: 5).

В тази изповед личат и пътеводните ценности в моряшкия живот, които авторът напълно споделя. Между тях важно място заема приятелството. В разказа са припомнени случки от живота на боцмана, в които проличава душата, човешината. Една от тях разказва как в Индия сам се впряга в рикшата на беден индиец, който разхождал с нея пътници и им давал камшик, за да го удрят. Невероятен урок срещу следата от колониална жестокост и потискането на местните бедняци.

В прозата на Ингилизов се срещат и други уроци. В това как истински добрият моряк си тежи на мястото и си разбира от работата ни убеждава разказът „Урокът“ (Ингилизов 1993: 10–23). В него Филип, герой на няколко разказа, дава справедлив урок на четвъртия механик – човек с връзки, той не умее да върши работата си и не се справя със задачата, в която го въвежда за поучение Филип. На финала разбираме, че е станал шеф на ремонтна група и всички се молят да няма аварии.

Силните страни на моряка се налагат и тогава, когато е на сушата, в случайни житейски ситуации. Това личи в новелата „Проходът“, където в една междуселска кръчма „с гръмкото и нелепо име „Български ханове и царе“ се срещат капитан и ловец и тръгват заедно да преминат през заледен проход по време на виелица. Успяват да помогнат на баща и дъщеря, чиято кола е затънала в снега (пръв се втурва капитанът). Когато ловецът пита накрая капитана какво го е накарало да премине прохода точно през тази зимна нощ, получава удивителния отговор: „Бях обещал. Среща имахме, съвипусници от Военноморското, точно тази вечер в полунощ. Не можех да не дойда“. Не може да повярва на ушите си, когато капитанът му казва, че чистият планински въздух е втората причина да премине прохода. Приличал му „на свеж мистрал“ (Ингилизов 1997: 20). После осъзнава, че не той, а неговият спътник е преминал прохода.

Поради естеството на своя труд и начина на живот, поради призванието си, моряците се чувстват различни, принадлежни към общност на „посветени“ в морето, от висотата на което гледат към сушата. (Морякът и до ден-днешен преминава през морско кръщение). В прозата на Георги Ингилизов морската аксиология дава на човека, вречен в морето, чувство за висота и привилегированост. Висотата на морето личи в отношението към „сухоземните събрата“ – назоваване, което неведнъж звучи в разказите на мариниста с лека нотка на презрение. Има го в разказа „Размисли“, произнесено от името на един капитан, който превозва не просто хора, а човешки съдби.

Какви ли не съм имал на борда (...) И печалбари, и такива, които искат да избягат от нещо или от себе си. И сезонни работници – не моряци, и сраснали се с морето марфаджии, и джентълмени, и аристократи, и работяги, и с основно образование, и с научни степени... И колко съдби, колко истории – една от друга по-непонятни за сухоzemните... Последната дума е произнесена с едва доловима нотка на презрение“ (Ингилизов 1993: 15).

Непонятното за човека от сушата е разбираемо за човека на морето. Но да бъдеш извън живота на сухоземните, означава и самота и обреченост, както е в „Гилотината“: „Нерядко в душата ти започва да се прокрадва нелепата мисъл, че си вече забравен, че си извън живота на сухоземните, че са те отписали от сметките си и приятели, и врагове“ (Ингилизов 1993: 33). Оказва се, че човекът на морето черпи сили от морето и въздуха над морето, както митичният Антей от земята, а когато се завърне на сушата, се чувства безпомощен. Прилича на птиците пикори и албатроси. „Чудновати птици са те, във въздуха като тях няма, силни и безстрашни. Обаче щом кацнат на твърдо, не могат да литнат“ (Ингилизов 1993: 32).

Морякът е същевременно и пленник на морето, вечен скиталец, който уж върви напред, а всъщност се върти в кръг. Или, както излива душата си боцманът от „Кръчмата „Трите картунки“:

Не сме ли ние, старите моряци, по една съвсем мъничка частица от Ахасфер, мислеше си боцманът, от Летящия холандец, не носим ли само лошо на най-близките си, на себе си, не сме ли прокълнати на едно вечно скитане, в което и най-естествените понятия – род, родина, придобиват странни измерения, деформират се като в сатанински калейдоскоп. (...) И защо точно морето, а не сушата се явява този нескончаем път, по който не вървим, а се въртим като завързани на някакъв стълб затворници в подземие (Ингилизов 1997: 77).

Връзката с морето е колкото привилегия, толкова и обреченост. Витален импулс и същевременно пречка за нормалността на живота такъв, какъвто го познаваме на сушата.

Морето е другост – хората, връщащи се от него са „болни“, вписването им в сушата е мъчително и никога докрай неосъществено. „Нормалността“ на сухоземните обръква и обезсилва „морските труженици“ – изоставят ги любими, отблъскват ги роднини. (...) Морякът е човек, силен в стихията и слаб в спокойствието; той е извън живота, „прокълнат“ е, защото е бил в „оня свят“, „ходил е по мъките“ (Новков 2001: 22).

Неслучайно основни теми в творчеството на Ингилизов са триадата дълг–чест–вина; трудните съдби и проваления, невъзможните или подложени на трудно изпитание семейни връзки на моряците; преживените физически и психически травми, болестните състояния, някои от които са своего рода самонаказание. Морякът в разказа „Вулканът“ (Ингилизов 1992: 126–130) се самоубива от чувство за вина; друг моряк – от разказа „Страх от змии“ (Ингилизов 1992: 121–125) – страда от натрапчиви видения, отново поради вина. Най-страшни са травмите, описани в късната творба „Дневник“, преживени от моряк, плаващ под чужд флаг, унижен и съсипан до краен предел. Този разказ явно е отглас от болката на Ингилизов по краха на родния риболовен флот (Ингилизов 2008: 113–121).

„Океанът с чувала дава, а с два чувала взема“, четем в „Палто от норки“ (Ингилизов 1993: 51), и най-често взема моряка в плен (подобен на отмъщението на Посейдон над Одисей, който дълго и трудно се завръща в Итака). Или пък морето става втора родина, изместваща първата. Моряшкият живот променя човека, превръща го в друго същество, къса връзките му с брега. Завръщането е болезнено и нереално, преминава се през гранично състояние на небулоза (мъглявина). Така обясняваше Ингилизов и в разговорите ни защо моряците пият толкова много през първите дни у дома. Те често се чувстват непълноценни, дишали са и са живели истински в морето, макар и в пространството на постоянния риск. Колкото и да се заричат да останат или да ги вричат съпругите им, колкото и да ги обичат, те предприемат рейс след рейс. Така е в споменатия разказ „Само след 28 дни“ (Ингилизов 1993: 24–28), така е и в „Слончето от слонова кост“ (Ингилизов 1993: 5–10), където една годеница не издържа на дългото чакане и се жени за приятеля на моряка – Филип, така се казва той, хвърля в морето слончето, което ѝ е купил, а сякаш собствената му душа потъва в гълбините. От следващия разказ – продължение на неговата история („Размисли“) – разбираме, че е побелял за една нощ. А като съпровод на разговорите на моряците „океанът навъсено реве“ като намръщен Посейдон (Ингилизов 1993: 18).

Морякът в творчеството на Ингилизов си има и своята сянка, своя тъмен двойник, когото виждаме в двойственият свят на новелата „Вълчи времена“. Историческото време на събитията е 1942 година. Представеният моряшки живот се върти около две кръчми – старата и новата, а около тях се дилпят светли и тъмни истории. Старата кръчма е пропита от морето, дъбовите ѝ маси, издълбани с нож, сребреят от рибени люспи, вечер край тях сядат мъжете, все още мокри, някои дори с улова от деня, пият и мълчат. Новата я отваря Митьо Офицерския, човек с костюм и велосипед, скоро в нея започват хазартни игри и побоища, превръща се в публичен дом. В нея главно ходи гемиджията Ставрос, свършен

в моряшкия занаят, но с тъмна душа – бивш ловец на делфини, после контрабандист, който налита на бой по най-малък повод, а силата му е „животинска“ (Ингилизов 1997: 21). Екипажът му не се състои от приятели, а е „сбирщина, от тази измет, дето я има във всяко рибарско градче“ (Ингилизов 1997: 28). Негови антиподи са Малкото Мите – силен физически, но с нежна душа, и баща му – някогашният учител на Ставрос в морския занаят. Основната история в новелата е свързана с нелегално превозване на антифашисти към Одеса. Единствената гемия, която може да стори това, е тази на Ставрос. Той решава да ги предаде за пари, възниква престрелка между тях и всички са избити, а селяните от селото казват за Ставрос, че е умрял като куче. Разказът го наказва така, както са го наказали справедливите думи.

Моракът в прозата на Ингилизов често прилича на войник, раняван и телесно, и душевно. Морската проза често има батален статус, изразен в битката със стихията. Така например в разказа „Добър ден, тъга!“ от едноименния сборник, където героят разказва с превръзки на гърдите и болка при всяко сядане си спомня за връхлитането на урагана „Глория“ и за пожара на кораба. Спомените протичат като светкавични, напрегнати кадри, които се редуват с апатичната и вяла атмосфера на бара и вечерните картини на родния град, в който героят се чувства празен и самотен. Защото морето се е превърнало в онази втора родина, която надделява над първата. С урагана то отвлича душите на моряците. „Глория значи слава. Какво общо има тук славата?“ (Ингилизов 1992: 34).

В рецензията си за сборника „Уиски с цвят на нощ“ Митко Новков определя морето на Ингилизов като „неразбрано и тъжно“, „романтично, но с някаква печална романтика“ (Новков 2001: 24), а в заглавието на рецензията си за „Лунни морета“ го нарича „море на разбитите сърца“ (Новков 1997). Но макар и да е преди всичко тъжен, морският свят дарува светлина на този, който решава да плава в него, светлината на земните и лунните морета, на морските сказания.

Трябва да се вслушаме и в каузата, която остави след себе си този суров към себе си, тъжен и верен на морето маринист. Защото може би именно тъгата завещава стремежа към радостта. Такава радост биха могли да донесат и подготвяният от него втори том на антологията „Българска маринистика“, и поредица или издателство за българска маринистика, и бъдеща книга за родните маринисти. Настоящият текст се опита да покаже, че въпросът за статуса на българската маринистика е отворен и че завещанието на Георги Ингилизов е борческо и ясно: то призовава към издигане на този статус, към по-крупно и мащабно изследване, към по-добра национална морска стратегия.

ЛИТЕРАТУРА

- Василев, Дюлгеров 2012:** Василев, С., Дюлгеров, А. (ред.) *Дунав се влива в Черно море. Сборник в памет на писателя Атанас Липчев*. Велико Търново: Фабер, 2012. // **Vasilev, Dyulgerov 2012:** Vasilev, S., Dyulgerov, A. (red.) *Dunav se vлива в Черно море. Sbornik v pamet na pisatelya Atanas Lipchev*. Veliko Tarnovo: Faber.
- Григорова 2017:** Григорова, М. Джоузеф Конрад и българската маринистика. От 20-те години на XX век до началото на XXI век. // *Език и литература*, 1–2, 2017, 114–132. **Grigорова 2017:** Grigороva, M. Dzhouzev Konrad i balgarskata marinistika. Ot 20-te godini na XX vek do nachaloto na XXI vek. // *Ezik i literatura*, 1–2, 2017, 114–132.
- Дюлгеров 1998:** Дюлгеров, Г. Мисли за провинциализма. // *Култура*, 47 (2056), 27.11.1998 г. // **Dyulgerov 1998:** Dyulgerov, G. *Misli za provincializma*. // *Kultura*, 47 (2056), 27.11.1998 g. <http://www.kultura.bg/bg/article/view/23291>
- Ингилизов 1992:** Ингилизов, Г. *Добър ден, тъга!* Бургас: Universitas, 1992. // **Ingilizov 1992:** Ingilizov, G. *Dobyr den, tyga!* Burgas: Universitas.
- Ингилизов 1993:** Ингилизов, Г. *Уиски с цвят на нощ*. Велико Търново: Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“. // **Ingilizov 1993:** Uiski s cyvat na nosht. Veliko Tarnovo: Univ. izd. “Sv. sv. Kiril I Metodiy”.
- Ингилизов 1997:** Ингилизов, Г. *Лунни морета*. София: Отечество, 1997. // **Ingilizov 1997:** Ingilizov, G. *Lunni moreta*. Sofia: Otechestvo.
- Ингилизов 2008:** Ингилизов, Г. Дневник (откъс от повест). // *Море*, 1/2008, 113–121. // **Ingilizov 1997:** Ingilizov, G. *Dnevnik (otkys ot povest)*. // *More*, 1/2008, 113–121.
- Ингилизов 2016:** Ингилизов, Г. *Морето е тяхното мастило. Моите срещи с писатели маринисти*. София: Рива, 2016. // **Ingilizov 2016:** Ingilizov, G. *Moreto e tyahnoto mastilo. Moite sreshti s pisateli marinisti*. Sofia: Riva.
- Николов 2009:** Николов, Г. Н. *Морето в българската периодика XIX–XX век. Преглед и опит за коментар върху синята тема*. Варна: LiterNet, 2009–2010. // **Nikolov 2009:** Nikolov, G. *Moreto v balgarskata periodika XIX–XX vek*. Varna: Liternet. – https://litenet.bg/publish23/g_n_nikolov/index.html

- Ингилизов, Григорова 2018a:** Българската маринистика – видима и невидима. Една анкета. // *Литературен вестник*, 8/1918, 10–11. // **Ingilizov, Grigorova 2018 a:** Ingilizov, G., Grigorova, M. Balgarskata marinistika – vidima i nevidima. Edna anketa. // *Literaturen vestnik*, 8/1918, 10–11.
- Ингилизов, Григорова 2018b:** „Пиши за това, което виждаш.“ // *Проглас*, кн1, 2018, 96–99. // **Ingilizov, Grigorova 2018b:** Ingilizov, G., Grigorova, M. “Pishi za tova, koeto vizhdash”. // *Proglas*, kn. 1, 2018, 96–99.
- Новков 2016:** **Новков, М.** Великото опровержение (послеслов). // Ингилизов, Г. *Морето е тяхното масило. Моите срещи с писатели маринисти*. София: Рива, 2016, 106–108. // **Novkov 2016:** Novkov, M. Velikoto oproverzhenie (posleslov). // Ingilizov, G. Moreto e tyahnoto mastilo. Moite sreshti s pisатели marinisti. Sofia: Riva.
- Новков 1998:** **Новков, М.** Море на разбитите сърца. // *Култура*, 47 (2056), 27. 11. 1998. – // **Novkov 1998:** Novkov, M. More na rzbite syrca. // *Kultura*, 47 (2056), 27. 11. 1998. // –http://www.kultura.bg/media/my_html/2056/c_novk.htm
- Новков 2001:** **Новков, М.** Въпросване на цивилизацията и Морето – отвъдното, от което винаги се връщаш. // Новков, М. *БАРТвежи*, София: Изд. Литературен вестник, 2001, 21–25. // **Novkov 2001:** Novkov, M. Vyprosvane na civilizaciyata i Moreto – otvadtoto, ot koeto, vinagi se vrashtash. // Sofia: Literature vestnik, 2001, 21–25.
- Пенчева 2016:** Пенчева, Р. *Морето на българина. Морски етюди в българската литература 1924–1944*, Велико Търново: Астарта, 2016. // **Pencheva 2016:** Pencheva, R. *Moreto na balgarina. Morski etyudi v balgarskata literatura*, Veliko Tarnovo: Astarta.
- Радев 2016:** Радев, Н. Предговор към: Ингилизов, Г. *Морето е тяхното масило. Моите срещи с писатели маринисти*, София: Рива, 2016, 5–7. // **Radev 2016:** Radev, N. Predgovor kam: Ingilizov, G. *Moreto e tyahnoto mastilo*. Sofia: Riva.
- Стаматов 1973:** Стаматов, В. *Писма от морето*, Варна: Държавно издателство, 1973. // **Stamatov 1973:** Stamatov, V. *Pisma ot moreto*, Varna: Darzhavno izdatelstvo.
- Стаматов 1992:** Стаматов, В. *В мъглата – българинът и морето*. София: Летописи, 1992. // **Stamatov 1992:** Stamatov, V. *V maglata – balgarinat i moreto*. Sofia: Letopisi.
- Стаматов 1997:** Стаматов, В. *Заложник и беглец за никъде*. София: Отечество, 1997. // **Stamatov 1997:** Stamatov, V. *Zaloznik i beglets za nikade*. Sofia: Otechestvo.
- Стаматов, Радев, Ингилизов (съст.) 2002:** *Българска маринистика. Антология*. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2002. // **Stamatov, Radev, Ingilizov (sast.) 2002:** Stamatov, V., Radev, N., Ingilizov, G., *Balgarska marinistika. Antologia*. Sofia: Univ. izd. “Sv. Kliment Ohridski”.